

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา

ประเทศไทยเป็นประเทศหนึ่งที่มีอัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจในระดับต้นๆ ของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ แต่อัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่เติบโตไปตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่ผ่านมา นั้น จะเห็นได้ว่ามีผลกระทบต่อทรัพยากรที่หลากหลายของประเทศไทยเป็นอย่างมากทำให้ผลของการพัฒนาประเทศที่ผ่านมาขาดความสมดุลระหว่างการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2549) ส่วนหนึ่งอาจเป็นเพราะการเพิ่มปริมาณประชากรทำให้มีความต้องการใช้ทรัพยากรมากขึ้นทรัพยากรธรรมชาติถูกนำมาใช้อย่างรวดเร็ว ซึ่งการนำทรัพยากรธรรมชาติมาใช้อย่างฟุ่มเฟือยทำให้ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมเสียสมดุล อีกทั้งยังนำมาซึ่งปัญหาของเสีย ที่เรียกว่ามูลฝอย หรือขยะ ตกค้างจากการนำทรัพยากรมาผลิตเป็นผลิตภัณฑ์ต่างๆ ที่มีใช้กันอย่างมากมาย ผลจากการผลิตที่ไม่ได้คำนึงถึงกระบวนการจัดเก็บ และทำลายขยะมูลฝอยทำให้ประเทศกำลังพัฒนาทั้งหลายรวมถึงประเทศไทยด้วยมีจำนวนขยะเพิ่มขึ้นในแต่ละปีโดยคาดว่าปริมาณขยะมูลฝอยเกิดขึ้นทั่วประเทศประมาณ 15.04 ล้านตัน หรือวันละ 41,213 ตัน เพิ่มขึ้นจากปี 2550 ประมาณ 0.32 ล้านตัน หรือร้อยละ 2.18 โดยในเขตกรุงเทพมหานครมีปริมาณขยะที่เก็บขนได้ประมาณวันละ 8,970 ตัน เขตเทศบาลเมืองและเมืองพัทยาคาดว่าจะมีประมาณวันละ 14,766 ตัน และนอกเขตเทศบาลประมาณวันละ 17,477 ตัน ด้านการจัดการขยะมูลฝอย พบว่ามีขยะที่ได้รับการจัดการอย่างถูกต้องประมาณ 15,444 ตันต่อวัน หรือร้อยละ 37 ของปริมาณขยะทั่วประเทศ ในเขตกรุงเทพมหานครสามารถกำจัดขยะมูลฝอยได้ทั้งหมด ในเขตเทศบาลเมืองและเมืองพัทยามีสถานที่กำจัดมูลฝอยที่ถูกหลักสุขาภิบาลและสามารถเดินระบบได้แล้วจำนวน 107 แห่ง กำจัดได้ประมาณ 5,240 ตันต่อวัน ร้อยละ 35 ของปริมาณขยะในเขตเทศบาล ส่วนนอกเขตเทศบาล สามารถกำจัดขยะมูลฝอยอย่างถูกหลักสุขาภิบาลได้เพียง 1,234 ตันต่อวัน หรือร้อยละ 7 ของปริมาณขยะนอกเขตเทศบาล (กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2551) และในจังหวัดเชียงใหม่ พบว่าผลิตขยะจำนวนคนละ 2.12 กิโลกรัมต่อวัน มากกว่าคนกรุงเทพฯ และทุกจังหวัดทั่วทั้งประเทศไทย ทำให้เทศบาลนครเชียงใหม่ต้องใช้งบประมาณกว่า 200 ล้านบาท เพื่อกำจัดขยะ (มูลนิธิสุขภาพไทย, 2553)

ขยะมูลฝอยที่เพิ่มมากขึ้นเหล่านี้ส่วนเป็นที่มาสำคัญของปัญหามลพิษต่างๆ เป็นตัวการสำคัญ ที่ก่อให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อม เมื่อมีขยะมูลฝอยจำนวนมาก แต่ชุมชนไม่สามารถเก็บขนและกำจัดขยะมูลฝอยได้อย่างหมดจดหรือจัดการขยะมูลฝอยอย่างไม่ถูกสุขลักษณะ ขยะมูลฝอยจึงเป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อม ดังกล่าวคือ อากาศเสีย อันเกิดจากการเผาขยะมูลฝอยกลางแจ้ง ก่อให้เกิดควันและสารพิษทางอากาศทำให้ คุณภาพอากาศเสื่อมโทรม ปัญหาน้ำเสีย ที่เกิดจากกองขยะมูลฝอยบนพื้นมีจำนวนมาก เมื่อฝนตกลงมาบนกองขยะมูลฝอยทำให้เกิดการเน่าเสียของมูลฝอย เมื่อมูลฝอยที่เน่าเสียถูกชะล้างลงสู่แหล่งน้ำทำให้เกิดเป็นมลพิษทางน้ำ รวมถึงแหล่งพาหะนำโรคที่ เกิดจากกองขยะมูลฝอยซึ่งเป็นแหล่งเพาะพันธุ์ของหนูและแมลงวันรวมถึงแมลงกลางคืนต่างๆ เหล่านี้ล้วนเป็นพาหะนำโรคติดต่อที่ส่งผลกระทบต่อสุขภาพอนามัยของประชาชนทั้งสิ้น สุดท้ายคือเหตุรำคาญและความไม่น่าดู เกิดจากการเก็บขนขยะมูลฝอยไม่หมดเมื่อสะสมจนเข้ามูลฝอยเหล่านี้เกิดการเน่าเสีย ทำให้ส่งกลิ่นเหม็นรบกวนประชาชนและเกิดภาพไม่สวยงาม ไม่เป็นสุนทรียภาพ

จะเห็นได้ว่าขยะมูลฝอยได้สร้างปัญหาสิ่งแวดล้อมให้เกิดขึ้นอย่างมากซึ่งปัจจุบันในทุกภาคส่วนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการกำจัดมูลฝอยเหล่านี้โดยการนำมูลฝอยกลับมาใช้ประโยชน์อีกครั้งซึ่งในปี 2553 กระทรวงทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมคาดว่ามีการนำขยะมูลฝอยชุมชนกลับมาใช้ประโยชน์ใหม่ประมาณ 3.405 ล้านตัน หรือคิดเป็นร้อยละ 23 ของปริมาณที่เกิดขึ้นทั้งหมด 15.04 ล้านตัน โดยมีการคัดแยกและนำกลับคืนขยะรีไซเคิล ประเภท เศษแก้ว กระจาดย เหล็ก อะลูมิเนียม ผ่านกิจกรรมต่างๆ เช่น ศูนย์วัสดุรีไซเคิลชุมชน ธนาคารขยะรีไซเคิล การนำขยะอินทรีย์มาหมักทำปุ๋ยอินทรีย์ ปุ๋ยชีวภาพ และการนำขยะมูลฝอยมาผลิตพลังงานไฟฟ้า

ดังนั้น การจัดการมูลฝอยด้วยการลดใช้มูลฝอยจากแหล่งกำเนิด และการแยกมูลฝอยตามประเภทก่อนนำไปสู่กระบวนการกำจัดจึงน่าจะเป็นแนวทางหนึ่งในการป้องกันและแก้ไขมูลฝอยได้อีกหนึ่งการจะแก้ไขปัญหานี้ให้ยั่งยืนได้นั้นต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วน และของทุกคนในสังคม ด้วยการการปลูกสร้างจิตสำนึกให้ตระหนักต่อปัญหาและการจัดการขยะมูลฝอย เพราะความตระหนักต่อความรุนแรงของปัญหามีความสำคัญยิ่งต่อการนำไปสู่การมีส่วนร่วมในการจัดการขยะมูลฝอยดังจะเห็นได้จากการศึกษาของ ธนพร เลื่อนประไพ (2547) ศึกษาเรื่องความรู้และความตระหนักต่อการจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากครัวเรือนของแม่บ้าน ชุมชนบ้านเด่นสามัคคีเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ ได้อธิบายว่า กลุ่มแม่บ้านที่มีความตระหนักถึงความรุนแรงของปัญหาขยะมูลฝอยนั้นจะร่วมมือในการคัดแยกขยะเป็นอย่างดีซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ วิชัย ลักษณ์รุจิ (2541) ที่ได้ศึกษาเรื่องการจัดการขยะมูลฝอยแบบมีส่วนร่วมของครัวเรือน กรณีชุมชนบ้านหลวง เทศบาลเมืองลำพูน พบว่าประชาชนส่วนใหญ่ในชุมชนมีความตระหนักต่อปัญหาขยะของชุมชน จึงทำให้เกิดการมีส่วนร่วมระหว่างประชาชนในชุมชนกับผู้นำ

ชุมชนในการจัดการขยะมูลฝอยและกิจกรรมอื่นๆ เช่นเดียวกับ เรื่องเดช ทองสตรี (2545) ศึกษาเรื่องปัจจัยที่มีผลต่อความคิดเห็นในการจัดการขยะชุมชน กรณีศึกษาดำบลหมอเมือง อำเภอแมริม จังหวัดน่าน ได้ให้แนวทางในการจัดการขยะในชุมชนที่ได้จากการศึกษาคือ การลดการเกิดขยะในชุมชน โดยใช้มาตรการที่ใครเป็นผู้ก่อขยะผู้นั้นต้องรับผิดชอบ ดังนั้นแนวทางในการปฏิบัติคือ ให้มีการณรงค์เพื่อสร้างความตระหนักในชุมชน แต่ทั้งนี้แนวทางการจัดการขยะให้ได้ผลเป็นที่น่าพึงพอใจและเกิดการมีส่วนร่วม

ปัจจุบันหมู่บ้านจัดสรรได้มีจำนวนเพิ่มมากขึ้นในแต่ละเขตเทศบาลเช่นในเขตเทศบาลตำบลสันผักหวานมีจำนวนหมู่บ้านจัดสรรถึง 12 หมู่บ้าน มีหมู่บ้านขวัญเวียงเป็นหมู่บ้านที่มีขนาดของหมู่บ้านใหญ่ที่สุดและมีประชากรอยู่หนาแน่นที่สุดทั้งที่เป็นประชากรแฝงได้แก่ ผู้พักอาศัยที่ไม่ได้เป็นเจ้าของบ้านแต่เป็นผู้เช่าอาศัยที่เช่าอาศัยระยะยาว หรือระยะสั้นสับเปลี่ยนหมุนเวียนกันไป และประชากรจริงคือผู้ที่เป็นเจ้าของบ้านพัก เมื่อความหนาแน่นของประชากรเพิ่มมากขึ้นนี้ทำให้ขยะมูลฝอยจากครัวเรือนเพิ่มปริมาณขึ้น โดยในปัจจุบันหมู่บ้านขวัญเวียงมีจำนวนครัวเรือน 550 ครัวเรือน ปริมาณขยะต่อวันโดยประมาณ 500-1,000 กิโลกรัม ส่วนการจัดการขยะให้เทศบาลเป็นผู้จัดเก็บ โดยให้ผู้พักอาศัยซื้อถุงขยะจากเทศบาล จากนั้นจึงรวมขยะที่จะทิ้งทุกประเภทรวมในถุงใบเดียวโดยไม่มีการคัดแยก ถึงแม้เทศบาลจะมาจัดเก็บเป็นประจำ แต่ในหมู่บ้านก็ยังคงมีเศษขยะตกค้างตามพื้นถนน ใบไม้แห้งที่ใส่ในถุงไม่หมดก็มีการกองทิ้งไว้ข้างบ้าน แต่ในบางบ้านได้มีการแยกขยะพลาสติก ขยะมีพิษโดยมีกล่องของตัวเองวางไว้หน้าบ้าน ไม่ทิ้งรวมกันในถุงเทศบาล

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษา ในเรื่องของความตระหนักในการจัดการขยะมูลฝอยที่มีจำนวนเพิ่มมากขึ้นทุกวันในหมู่บ้านขวัญเวียง และมีปัจจัยใดบ้างที่มีผลต่อความตระหนัก ความวิตกกังวลต่อปัญหาขยะมูลฝอย และการจัดการขยะมูลฝอยของผู้พักอาศัยในหมู่บ้านขวัญเวียง ผลจากการศึกษานี้จะนำไปสู่แนวทางในการจัดการขยะมูลฝอยในหมู่บ้านอย่างไรในภายภาคหน้า

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

- 1.2.1 เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความตระหนักในการจัดการขยะที่เหมาะสมของผู้พักอาศัยในหมู่บ้านขวัญเวียง
- 1.2.2 เพื่อศึกษาระดับความรู้ ในการจัดการขยะมูลฝอยของผู้พักอาศัยในหมู่บ้านขวัญเวียง

1.2.3 เพื่อศึกษาความตระหนักในการจัดการขยะมูลฝอยในครัวเรือนของผู้พักอาศัย
ในหมู่บ้านขวัญเวียง

1.3 ขอบเขตของการศึกษา

การศึกษาเรื่องความตระหนักในการจัดการขยะมูลฝอยของผู้พักอาศัยในหมู่บ้าน
ขวัญเวียง ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตในการศึกษาดังต่อไปนี้

1.3.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา

1.3.1.1 ปัจจัยที่มีผลต่อความตระหนัก การเห็นคุณค่าในการจัดการขยะของผู้พัก
อาศัยในหมู่บ้านขวัญเวียง

1) ปัจจัยภายนอก ได้แก่ ปัจจัยทางด้านกายภาพ คือ สภาพสิ่งแวดล้อม
ภายในหมู่บ้าน ได้แก่ สถานที่ทิ้งขยะ และระบบการจัดเก็บขยะของหมู่บ้านขวัญเวียง และปัจจัย
ทางสังคม คือ สภาพทางเศรษฐกิจ วิถีชีวิต ครอบครัว ผู้นำชุมชน

2) ปัจจัยภายใน ได้แก่ ปัจจัยทางด้านจิตวิทยา คือ ความรู้เดิม การสังเกต
พิจารณา ความสนใจ ความตั้งใจพร้อมที่จะรับรู้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการจัดการขยะมูลฝอย
การเห็นคุณค่า และปัจจัยส่วนบุคคล คือ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ และระยะเวลาที่อยู่อาศัย
ในหมู่บ้านขวัญเวียง

1.3.1.2 ระดับความรู้ การเห็นคุณค่า และความตระหนักต่อการจัดการขยะของผู้
พักอาศัยในหมู่บ้านขวัญเวียง

1.3.1.3 การจัดการขยะในครัวเรือนของผู้พักอาศัยในหมู่บ้านขวัญเวียง

1.3.1.4 ปัญหาอุปสรรค ข้อเสนอแนะ และแนวโน้มในการจัดการขยะมูลฝอยของ
ผู้พักอาศัยในหมู่บ้านขวัญเวียง ที่เหมาะสม

1.3.2 ขอบเขตด้านพื้นที่

การวิจัยครั้งนี้ กำหนดขอบเขตพื้นที่ศึกษา ได้แก่ หมู่บ้านขวัญเวียง หมู่ 3 ตำบลสัน-
ผักหวาน อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ ทั้งนี้เนื่องจากหมู่บ้านขวัญเวียงเป็นหมู่บ้านขนาดใหญ่ ที่มี
ผู้พักอาศัยที่มีความหลากหลายด้านวิถีชีวิต และคุณวุฒิ การศึกษา อาชีพ และรายได้ รวมถึงมี อุตสาห
การใช้ทรัพยากรธรรมชาติ และพลังงานมากจึงทำให้มีจำนวนมูลฝอยต่อครัวเรือนค่อนข้างสูง

1.3.3 ขอบเขตด้านประชากร

ประชากรที่จะทำการศึกษาทั้งหมดเป็นประชากรที่เป็นหัวหน้าครัวเรือนที่พักอาศัย
ในหมู่บ้านขวัญเวียงจำนวน 550 คน (สำนักงานนิติบุคคลหมู่บ้านขวัญเวียง, 2553)

1.3.4 ขอบเขตด้านระยะเวลา

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ทำการศึกษาในปี 2553 – 2554

1.4 นิยามศัพท์เฉพาะ

ความตระหนักในการจัดการขยะมูลฝอย หมายถึง ความรู้ การเห็นคุณค่า และการให้ความสำคัญโดยการปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอ ในการจัดการขยะมูลฝอยในชุมชนที่มีผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของตัวเอง และสังคมส่วนรวม ในการวิจัยครั้งนี้วัดจากการเห็นคุณค่าเกี่ยวกับการจัดการขยะมูลฝอย โดยแบ่งระดับความเห็นเป็น 3 ระดับได้แก่ ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง ไม่แน่ใจ และเห็นด้วยอย่างยิ่ง

ขยะมูลฝอย หมายถึง ของเสียที่อยู่ในรูปของแข็ง หรืออ่อนบ้างมีความชื้นอยู่ อาจมีน้อยหรืออาจไม่มีความชื้นเลย บางชนิดสามารถย่อยสลายเองได้ตามธรรมชาติเช่น เศษใบไม้ กระดาษ เศษอาหารแต่บางชนิดไม่สามารถย่อยสลายได้ตามธรรมชาติ เช่นพลาสติก ขวดแก้ว

การจัดการขยะมูลฝอย หมายถึง รูปแบบ หรือกระบวนการเกี่ยวกับการจัดการขยะมูลฝอย นับตั้งแต่การกำหนดประเภทขยะ การคัดแยก การเก็บรวบรวม การขนส่ง การกำจัด การแปรรูปของขยะมูลฝอย โดยมีมาตรการป้องกันไม่ให้ขยะมูลฝอยเป็นสาเหตุให้เกิดความรำคาญ สร้างความสกปรก เป็นแหล่งเพาะเชื้อโรค

การจัดการขยะในครัวเรือน หมายถึง กระบวนการในการจัดการในแต่ละขั้นตอนที่จะมีผลต่อปริมาณขยะในครัวเรือน โดยเริ่มจากพฤติกรรมเริ่มต้นในการสร้างขยะในครัวเรือน เช่น การเลือกใช้สินค้าหรือผลิตภัณฑ์และ แนวทางการจัดการก่อนนำไปทิ้ง

หัวหน้าครัวเรือน หมายถึง บุคคลผู้ซึ่งเป็นที่ยอมรับนับถือของสมาชิกอื่นในครัวเรือน โดยยกย่องให้เป็นหัวหน้า อาจจะเป็นผู้รับผิดชอบทางการเงินและสวัสดิการของครัวเรือนหรือไม่ก็ตาม

ขยะครัวเรือน หมายถึง วัสดุ หรือของที่ไม่ต้องการใช้ประโยชน์จากครัวเรือน เช่น เศษอาหาร กระดาษ แก้ว กระจังโลหะ พลาสติก ถ่านไฟฉาย แบตเตอรี่ เป็นต้น

ปัจจัยที่มีผลต่อความตระหนัก หมายถึง สิ่งที่มีผลต่อการเห็นคุณค่าในการจัดการขยะของผู้พักอาศัยในหมู่บ้านขวัญเวียง ประกอบด้วย ปัจจัยภายใน และปัจจัยภายนอก

ปัจจัยภายใน หมายถึง ปัจจัยอันเกิดจากตัวผู้พักอาศัยในหมู่บ้านขวัญเวียง ได้แก่ ปัจจัยทางด้านจิตวิทยา คือ ความรู้เดิม การสังเกตพิจารณา ความสนใจ ความตั้งใจพร้อมที่จะรับรู้ข้อมูล

ข่าวสารเกี่ยวกับการจัดการขยะมูลฝอย การเห็นคุณค่า และปัจจัยส่วนบุคคล คือ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ และระยะเวลาที่อยู่อาศัยในหมู่บ้านขวัญเวียง

ปัจจัยภายนอก ได้แก่ ปัจจัยอันเกิดจากสิ่งภายนอกตัวผู้พักอาศัยในหมู่บ้านขวัญเวียง ได้แก่ ปัจจัยทางด้านกายภาพ คือ สภาพสิ่งแวดล้อมภายในหมู่บ้าน ได้แก่ สถานที่ทิ้งขยะ และระบบการจัดการเก็บขยะของหมู่บ้านขวัญเวียง และปัจจัยทางสังคม คือ สภาพทางเศรษฐกิจ วิถีชีวิต ครอบครัว ผู้นำชุมชน